

رابطه عمل و جزا

تبیین و حیانی عقلانی

عزت الله جود کی نژاد

www.ketab.ir

رابطه عمل و جزا

تبیین وحیانی عقلانی

عزت‌الله جوادی‌نژاد

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ اول: ۱۴۰۱

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

طراح جلد: رؤیانگاران

چاپ و صحافی: آرزوی دیدار

سرشناسه: جوادی‌نژاد، عزت‌الله، ۱۳۴۵.

عنوان و نام پدیدآور: رابطه عمل و جزا: تبیین وحیانی عقلانی / عزت‌الله جوادی‌نژاد.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۱.

مشخصات ظاهری: ۲۹۲ص.

شابک: ۹ - ۵۳۶ - ۶۰۰ - ۱۰۸ - ۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

عنوان دیگر: تبیین وحیانی عقلانی.

موضوع: ثواب و عقاب اخروی -- اسلام.

موضوع: Future punishment - Islam

موضوع: ثواب و عقاب اخروی - جنبه‌های قرآنی.

موضوع: Future punishment - Qur'anic teaching

موضوع: معادشناسی.

موضوع: Islamic eschatology

موضوع: فلسفه اسلامی.

موضوع: Islamic philosophy

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: ۶ / ۲۲۲ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۴

شماره کتابشناسی ملی: ۸۸۴۸۵۷۲

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهیدبهشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۶، تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران: خیابان انقلاب، روبروی

درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۲۴۸، تلفن: ۶۶۱۷۵۶۷۰

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

۱۳ پیشگفتار
۱۷ مقدمه
۱۷ ۱. بیان مسئله
۱۷ ۲. اهمیت و ضرورت این تحقیق
۱۸ ۳. پیشینه تحقیق
۲۰ ۴. پرسش اصلی و فرعی تحقیق
۲۱ ۵. هدف تحقیق و کاربرد آن
۲۲ ۶. روش تحقیق
۲۲ ۷. نوآوری تحقیق
۲۲ ۸. فرضیه تحقیق
۲۳ ۹. ساختار تحقیق
۲۷ فصل اول: مفاهیم
۳۱ مبحث اول: مفاهیم اصلی
۳۱ گفتار اول: تبیین واژه‌های مطرح در بحث
۳۱ ۱. واژه رابطه و انواع آن
۳۱ ۱-۱. رابطه در لغت
۳۱ ۱-۲. انواع رابطه
۳۳ ۲. واژه عمل
۳۳ ۳-۱. معنای لغوی عمل

- ۳۳ ۲-۲. فرق بین فعل و عمل
- ۳۴ ۲-۳. گستره عمل
- ۳۵ ۳. واژه جزا
- ۳۵ ۳-۱. معنی لغوی جزا
- ۳۵ ۳-۲. اقسام جزا
- ۳۶ ۴. واژه عینیت
- ۳۶ ۴-۱. معنای لغوی عینیت
- ۳۶ ۴-۲. معنای اصطلاحی فلسفی عینیت
- ۴۱ نتیجه‌گیری
- ۴۳ فصل دوم: اصول نظریه
- ۴۷ مبحث اول: اصل دگرگونی نفس در بستر حرکت جوهری
- ۴۷ گفتار اول: شناخت نفس
- ۴۷ ۱. اهمیت شناخت نفس انسانی
- ۴۷ ۲. تحول بنیادین در شناخت نفس
- ۴۹ ۳. تبیین نظریه حکمت متعالیه در پیدایش نفس انسانی
- ۵۲ گفتار دوم: حقیقت و هویت انسان
- ۵۲ ۱. اصالت بُعد تجردی
- ۵۴ ۲. تبیین و بررسی رابطه نفس با بدن
- ۵۷ ۳. تبیین رابطه نفس با قوای آن
- ۶۱ مبحث دوم: اصل تجرد قوه خیال
- ۶۱ گفتار اول: معنا و مراد از تجرد و اهمیت آن
- ۶۱ ۱. معنا و مراد از تجرد خیالی نفس
- ۶۲ ۲. اهمیت تجرد قوه خیال
- ۶۶ گفتار دوم: اثبات تجرد قوه خیال
- ۶۶ ۱. ادله اثبات
- ۶۷ ۱-۱. نبود وضع و محاذات در صور خیالیه
- ۶۸ ۱-۲. محال بودن اجتماع ضدین در محل واحد مادی
- ۶۹ ۱-۳. نبود صفات اجسام در قوه خیالیه

- ۷۰ ۱-۴. تجرد علم و ادراک
- ۷۲ ۲. پاسخ به یک سؤال
- ۷۳ ۳. بیان دو نکته
- ۷۳ ۳-۱. صورتگری قوه خیال
- ۷۴ ۳-۲. تناسب در صورتگری
- ۷۵ **مبحث سوم: اصل اتحاد نفس با علم و عمل**
- ۷۶ گفتار اول: رابطه نفس با مدزکات علمی
- ۷۶ ۱. علم حصولی و حضوری
- ۷۸ ۲. محل نزاع در مسئله
- ۷۹ ۳. تعمیم مسئله به سایر ادراکات
- ۸۰ ۴. انحصار اتحاد
- ۸۱ اتحاد دو امر به نحو سیوروت محل بحث و تشاجر
- ۸۴ ۵. علم حقیقی از سطح وجود و فوق مقوله
- ۸۴ ۶. حرکت نفس در بُعد ادراکات علمی
- ۸۷ ۷. تبیین بیشتر مسئله با بیان اقسام صور
- ۸۷ ۷-۱. صورت مادی
- ۸۸ ۷-۲. صورت مجرد ناقص
- ۸۸ ۷-۳. صورت مجرد تام
- ۸۸ ۸. اتحاد نفس با مراتب ادراکی خود
- ۸۹ ۸-۱. اتحاد نفس با صور ادراکی، شبیه به اتحاد ماده و صورت
- ۹۱ ۸-۲. استدلال بر مسئله از طریق اتحاد ماده با صورت
- ۹۲ ۸-۳. اتحاد نفس با صور، فوق اتحاد ماده و صورت
- ۹۲ ۹. برهان تضایف برترین دلیل بر اثبات اتحاد عاقل به معقول
- ۹۳ ۹-۱. تقریر برهان فوق به بیان علامه رفیعی قزوینی
- ۹۴ ۹-۲. جریان برهان تضایف در سایر ادراکات
- ۹۵ گفتار دوم: رابطه نفس با مدرکات عملی (اتحاد نفس با حقیقت اعمال)
- ۹۶ ۱. نحوه پیدایش ملکات نفسانی و اتحاد آنها با نفس

- ۱۰۰..... ۲. اتحاد نفس با حقیقت عمل به تقریر دیگر
- ۱۰۱..... مبحث چهارم: اصل عینیت نفس با ملکات
- ۱۰۱..... گفتار اول: دگرگونی نفس
- ۱۰۱..... ۱. تحول نفس با اکتساب ملکات راسخه
- ۱۰۳..... ۲. رابطه اتحادی بر محور وجود
- ۱۰۴..... ۳. تبیین اتحاد وجودی نفس با ملکات
- ۱۰۶..... ۴. کشف حقیقتی دیگر از عینیت نفس با ملکات
- ۱۰۷..... مبحث پنجم: اصل منشئات نفس
- ۱۰۹..... گفتار اول: انشای صور علمیه
- ۱۱۰..... ۱. نظریه تجرید صور
- ۱۱۲..... ۲. نظریه انشای صور
- ۱۱۴..... کیفیت حصول صور عقلیه
- ۱۱۶..... گفتار دوم: انشای صور خیالیه در ذهن و عین
- ۱۱۶..... ۱. وجود سه مرحله ادراکی در انشای صور
- ۱۱۶..... ۲. سه دیدگاه در نحوه ایجاد صور خیالیه
- ۱۱۶..... ۱-۲. دیدگاه مشائین
- ۱۱۷..... ۲-۲. دیدگاه شیخ اشراق
- ۱۱۷..... نقد دیدگاه شیخ اشراق
- ۱۱۷..... ۲-۳. دیدگاه حکمت متعالیه
- ۱۱۸..... ۳. انشای انشای در ذهن و عین
- ۱۱۸..... ۱-۳. انشای به توجه
- ۱۲۰..... ۲-۳. انشای به همت
- ۱۲۴..... ۳-۳. انشا در مقام امر
- ۱۲۵..... ۴. خلافت نفس
- ۱۳۲..... ۱-۴. وجود تعارض ظاهری در ادله
- ۱۳۳..... ۲-۴. رفع تعارض با قول به مظهریت
- ۱۳۴..... ۳-۴. مظهریت در صفات فعلی
- ۱۳۵..... گفتار سوم: انشای ابدان مثالیه (برزخیه)

۱. ظهوری دوگانه برای حقیقت جسم ۱۳۵
۲. بدن مادی و بدن برزخی نفس ۱۳۵
۳. بدن بمانه بدن مرتبه نازله نفس ۱۳۷
۴. رابطه ابدان برزخیه با ملکات ۱۳۸
۵. جنس بودن انسان در نشئه آخرت ۱۳۸
۶. مسئله تناسخ مُلکی و مُلکوتی ۱۳۹
۷. تبیین و تثبیت تناسخ ملکوتی ۱۴۰
۸. قیام ابدان برزخیه به نفس ۱۴۳
۹. ملاک تحقق صور برزخیه ۱۴۴
۱۰. ظرف تحقق صور برزخیه ۱۴۶
- وجود یک تصور ۱۴۶
- نقد تصور فوق ۱۴۷
۱۱. عینیت خیال با نفس در آخرت ۱۴۸
- نتیجه گیری ۱۵۱
- فصل سوم: تبیین و بررسی نظریه‌ها ۱۵۵
- مبحث اول: رابطه اصول و مبانی با نظریه ۱۵۹
- مبحث دوم: تبیین و بررسی پنج نظریه ۱۶۳
- گفتار اول: نظریه عینیت در سایه اتحاد با نفس ۱۶۵
۱. دو محور اساسی در این نظریه ۱۶۶
- ۱-۱. صور ملکوتیه ظهور ملکات انسانی ۱۶۶
- ۱-۲. ایجاد صور ملکوتیه به انشای نفس ۱۶۷
۲. ظهور عبارات برخی اندیشمندان در نظریه اول ۱۶۸
۳. ادله این نظریه ۱۷۰
- ۳-۱. ادله عقلی ۱۷۰
- ۳-۱-۱. برزخ صعودی، یعنی ظهور خیال متصل نفس ۱۷۰
- ۳-۱-۲. تبدیل ملکات نفسانی به صوری اخروی ۱۷۲
- ۳-۱-۳. حضوری بودن تمام ادراکات در آخرت ۱۷۳

- ۱۷۴..... ۳-۱-۴. قدرت نفس بر اختراع صور
- ۱۷۵..... ۳-۲. ادله نقلی
- ۱۷۶..... ۳-۲-۱. آیات
- ۱۷۶..... ۳-۲-۱-۱. آیات دال بر حضور اعمال
- ۱۷۶..... بیان استدلال به آیات فوق
- ۱۷۹..... ۳-۲-۱-۲. آیات دال بر مجازات به واسطه اعمال
- ۱۸۶..... ۳-۲-۲. روایات
- گفتار دوم: نظریه عینیت بر اساس ظهور چهره ملکوتی اعمال..... ۱۹۳
۱. ظهور عبارات برخی اندیشمندان در نظریه دوم..... ۱۹۳
۲. ادله این نظریه..... ۱۹۵
- ۳-۱. ادله عقلی..... ۱۹۵
- ۳-۱-۱. امکان تجسم اعراض..... ۱۹۵
- ۳-۱-۲. معلوم شدن موجود..... ۱۹۶
- ۳-۲. ادله نقلی..... ۱۹۷
- ۳-۲-۱. آیات..... ۱۹۷
- ۳-۲-۲. روایات..... ۱۹۸
۳. امکان جمع این نظریه با نظریه اول..... ۲۰۱
- ۳-۱. وجوه اشتراک..... ۲۰۱
- ۳-۲. وجوه افتراق..... ۲۰۱
- ۳-۲-۱. بررسی وجوه افتراق..... ۲۰۲
- ۳-۲-۱-۱. افتراق در نحوه وجود صور ملکوتیه..... ۲۰۲
- ۳-۲-۱-۲. افتراق در مسئله انشای نفس..... ۲۰۳
- گفتار سوم: تبیین و بررسی سایر نظریه‌ها..... ۲۱۰
۱. نظریه عدم عینیت بر اساس جزای قراردادی..... ۲۱۰
- ۱-۱. ادله این نظریه..... ۲۱۱
- ۱-۱-۱. دلیل عقلی..... ۲۱۱
- ۱-۱-۱-۱. استحاله انقلاب عرض به جوهر..... ۲۱۱
- ۱-۱-۱-۲. انحلال دلیل فوق به دو اشکال..... ۲۱۲

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب اسلامی ایران، بار دیگر تعالیم متعالی و مترقی اسلام، به عنوان معارف نجات‌بخش، در عرصهٔ حیات انسان معاصر ظاهر گردید. تجدید حیات اسلام از سویی سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان شد، از دیگر سو باعث نمایان شدن سست‌پایگی مسلک‌ها و مکاتب بشرساخته و نظام‌های مبتنی بر آنها در میان دیگر ملل گشت.

بایستگی بسط تحقیق و مطالعهٔ متقن و منسجم، نظریه‌پردازی و نوآوری در زمینهٔ مبانی معارف دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت عالمانه و روزآمد به «حوادث واقعهٔ فکری»، به فراخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز رهایی‌بخش و نیز لزوم آسیب‌شناسی فرهنگ ملی، دفاع درست و دقیق از دین و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی آن و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی- پژوهشی ممحض و کارآمدی را فرض می‌نمود. به اقتضای ضرورت‌های پیش‌گفته، حسب الامر رهبر فرهیختهٔ انقلاب اسلامی آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و با تلاش و تدبیر آیت‌الله علی‌اکبر رشاد، «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشهٔ اسلامی» به عنوان نهادی علمی- فکری، دانشگاهی- حوزوی، در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

پژوهشگاه دارای شخصیت حقوقی مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی است که اکنون در قالب چهار پژوهشکدهٔ «حکمت و دین‌پژوهی»،

«نظام‌های اسلامی»، «فرهنگ و مطالعات اجتماعی»، «دانشنامه‌نگاری دینی» و چند مؤسسه وابسته، برای تحقق اهداف یادشده در اساسنامه مصوب خود، فعالیت می‌کند.

پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی که مشتمل بر هفت گروه علمی با عنوان‌های «معرفت‌شناسی»، «قرآن‌پژوهی»، «تخصصی علوم انسانی قرآنی»، «فلسفه»، «کلام»، «عرفان» و «منطق فهم دین» است، در جهت تحقق اهداف ذیل فعالیت می‌نماید:

۱. بازپژوهی و بازپیرایی حکمت و کلام و معارف اسلامی؛
۲. تبیین و سامان‌دهی مناسب مباحث زیرساختی اندیشه دینی؛
۳. ایجاد بستر مناسب برای تعمق و پویایی و بالندگی اندیشه دینی؛
۴. پاسخ به شبهات القایی در قلمرو عقاید و کلام اسلامی؛
۵. نقد مکاتب و دیدگاه‌های معارض در حوزه زیرساخت‌های اندیشه دینی. در تبیین برخی معارف دینی، تبیین عقلانی آنها از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده که هر پژوهشگر عرصه معارف دینی به‌کاسب پژوهش خود باید اهتمامی ویژه به آن داشته باشد تا عقلانیت آموزه‌های دینی در این‌گونه معارف رخ نموده و شبهات زاییده از سطحی‌نگری در دین را مضمحل نماید؛ بر همین اساس است که پژوهش حاضر شکل گرفته و نگارنده سعی نموده تا افزون بر بهره‌مندی از منابع و حیانی، تبیینی عقلانی از موضوع تحقیق ارائه نماید.

«رابطه عمل و جزا: تبیینی و حیانی عقلانی» تألیف حجت‌الاسلام والمسلمین عزت‌الله جودکی‌نژاد، با بیان برخی مبانی فلسفی، به تبیین عقلانی موضوع بحث پرداخته است. وی در این تحقیق با ادله گوناگون عقلی و نقلی، عینیت عمل و جزای اخروی را در دو بعد ثواب و عقاب در سایه اتحاد با نفس انسانی اثبات کرده، دیدگاه مخالف عینیت را غیرقابل‌پذیرش دانسته است. تلاش نگارنده محترم این کتاب - که فارغ‌التحصیل سطح چهار رشته کلام تخصصی حوزه علمیه قم است - ارائه تصویری هماهنگ از ادله عقلیه و نقلیه است و در این نوشتار کوشش می‌کند مخاطب را به عمق عقلانی آموزه‌های

کلامی رهنمون ساخته، از سطحی‌نگری برحذر دارد. در پایان، از همه اعضای محترم شورای علمی گروه کلام، ارزیابان محترم حجت‌الاسلام والمسلمین ابوالحسن غفاری و حجت‌الاسلام والمسلمین محمدحسن قدردان قراملکی و به‌ویژه مؤلف گرامی که با سعه صدر در تولید و بالندگی اثر تلاش کردند و سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که مسئولیت آماده‌سازی، انتشار و توزیع آن را بر عهده دارد، قدردانی نموده و توفیقاتشان را از خدای سبحان خواستاریم و از استادان و صاحب نظران درخواست می‌شود با ارائه نظرهای ارزنده خود، ضمن کمک به تکمیل این تحقیق ارزشمند، ما را در ارائه آثار برتر دیگر یاری فرمایند.

گروه کلام

پژوهشکده حکمت و دین پژوهی

www.ketab.ir